

Forró Lajos*

Gyűlölet

Jelöletlen tömegsírok a Délvidéken

A téma, amivel foglalkozom, ötven évig egy eltitkolt világ volt. Mi, fiatalok csodálkozva néztük a töltés mellé, az erdei tisztásokon titokban elhelyezett virágokat, és fogalmunk sem volt, hogy a virágok alatt agyonkínzott, legyilkolt emberek alusszák örök álmukat. Az, hogy a Délvidéken ártatlan magyarok tízezreivel végeztek a legkegyetlenebb, legbrutálisabb módszerekkel, mindenféle bünvádi eljárás nélkül, csak az utóbbi években kezdett napvilágot látni. A hallgatásra ítélt ajkak megnyílnak és a ma hatvanéves emberek először mesélik el utolsó találkozásukat agyonkínzott apjukkal. Ma a hetven–nyolcvan év közötti feleségek először mondják el, miért nevelték fel gyerekeiket apa nélkül.

Eddig két könyv jelent meg a témával kapcsolatban. Ezek azonban az egész Bácskában történt eseményeket magukban foglalják, ezért néhol pontatlan számadatokkal és nevekkel rendelkeznek. Célszerűbbnek tartom a kutatást régiókra bontva. Így lényegesen pontosabb képet kaphatunk az eseményekről, az áldozatok számáról.

Nézzük most meg kicsit közelebbről, hogy mi is történt a Délvidéken 1944-ben!

1944 őszén a szovjet hadsereg és Tito kommunistái megszállták a Vajdaság nagy részét. A szerbek, akik a háborút kisebbségként élték át, ekkor a győztes ország katonáinak vallhaták magukat, a magyarság viszont ismét kisebbségbe szorult.

A helybéli délszláv lakosság és a gyorsan visszatérő kitelepítettek mindenért meg akartak fizetni, bosszúvágyuk sok helyütt átsapott „a mindenért visszafizetünk” jelszóval ellátott, válogatás nélküli öldöklésbe, és ez sok ártatlan magyar életét követelte a Délvidéken.

1944. október 2-től a Jugoszláv Kommunista Párt Tartományi Bizottsága szerint a hatalmat a Vajdaságban is a népfelszabadító bizottságoknak kell gyakorolni. Legfontosabb feladatai közé tartozott, hogy saját kezelésbe vegye az állami tulajdonban lévő gyárakat, ezenkívül a megszállókkal együttműködők vagyonát, és leghatározottabban lépjen fel az ötödik hadoszlop ellen – itt különösen a svábokat és a magyarokat értette –, akik „megsemmisítették, kirabolták és durván bántalmazták népünket.”

* Úgy próbáltam a témát feldolgozni, hogy amennyire lehet politikamentes legyen. Be kell látnom, nem mindig sikerült. Egyszer egy „nagyokos” azt mondta nekem, hogy ez a téma nem lehet politikamentes. Azért én mégsem szeretném, ha kutatásaimat valamelyik párt felhasználná az egymás elleni marakodásra. Én a könyvet az ártatlanul meghurcoltak (köztük nagyapám) emlékére írtam. A témával behatóbban 1992 óta foglalkozom. Kutatásaimat a PRO RENOVANDA CULTURA HUNGARAE – DUNATÁJI NÉPEK KUTATÁSA ALAPÍTVÁNY támogatja. '92 óta járok kismagnómmal az emberekhez és adatokat gyűjtök. Alféle naív ember lévén kutatásaimról szabadon beszéltem, így telefonon is. Nem sejtettem, hogy a délszláv belügyi szervek tudomást szereztek az egészről és lehallgatták a beszélgetéseimet. 1995. február 20-án éppen Adorjánra indultam Tomos motorommal adatgyűjtésre, amikor a milícia lecsapott rám. Elkobozták kézirataimat és berendeltek a rendőrségre – *beszélgetni*... Na nem mintha a szíves vendéglátást nem szeretném, de inkább azonnal átjöttem Magyarországra, hogy megkíméljem magam a további zaklatástól. Az, hogy még „számítanak rám” gyorsan kiderült. A közelmúltban, amikor szüleim át akarták lépni a határt, a Jugoszláv hatóságok óráig zaklatták őket, hevesen érdeklődve „politizáló” fiuk iránt. Ez itt Magyarországon elég hihetetlennek tűnik, de ahol a demokrácia csak ködkép, minden megtörténhet. Még mindig azt szeretnék, ha e témával kapcsolatban hallgathatnánk. Ahhoz azonban, hogy a két nép között valami kialakulhasson, a bűnöket el kell ismerni. Úgy ahogy ezt a történelem folyamán sok más nép is megtette. A negyvenézer ártatlan magyar vére az égre kiált... F. L.

(Munkatársunk, a fenti dolgozattal megegyező című, könyve a közeljövőben jelenik meg a Belvedere Meridionale kiadásában. – a szerk.)

1944. október 17-én *Josip Broz Tito* aláírta azt a rendeletet, mellyel katonai közigazgatást vezetett be. Ez a bizonyítéka, hogy Tito is kiemelkedő szerepet játszott a népiirtásban. A másik fő bűnös *Moša Pijade* (a „bosszú angyala”), a később néphősként ismert főideológus volt.

A katonai közigazgatás parancsnokául *Ivan Rukovina* vezérőrnagyot nevezték ki; ő Titóval közvetlen kapcsolatban állt. *Isa Jovanović*, aki a Vajdaság megszállása idején a Kommunista Párt tartományi szervező titkára volt, az 1987-ben megjelent emlékiratában ballépésként emlegette a katonai közigazgatás bevezetését. Szerinte sok ártatlan ember is áldozatul esett, és ezekben a gyilkosságokban a katonaság is részt vett. Egyébként ő azt állítja, hogy nem tudott a vérengzésekről, és amikor Tito magához rendelte, akkor ő – félve a nemzetközi botránytól – szemére vetette a túlzásokkal terhes megtorló hadjáratot.

Azoknak a személyeknek nagy része, akik valamiféle bünvádi eljárásban bűnösök lehetnek volna, elmenekültek. Már egy hónappal a megszállás előtt megérkeztek az első sváb menekültek a Bánátból. Voltak közöttük magyarok is. Az itt élő magyarság legnagyobb része azonban polgári lakosság lévén, semmilyen háborús bűnnel nem volt terhelve, azért is maradt itt. A jugoszláv hadsereg bevonulása után derült csak ki, hogy mindenki bűnös, aki magyar-nak született.

Az ittmaradásért a bácskai magyaroknak súlyos árat kellett fizetni: 1944. október–november–decemberében több mint 40 000 ártatlan magyar – közöttük nők és gyerekek – vált a partizánok áldozatává. Legnagyobb részüknek azon kívül, hogy magyarnak születtek és magyarnak vallotta magát, más bűne nem volt.

A gyilkosok nem akármilyen módon gyilkoltak. Mielőtt kivégezték a szerencsétleneket, előtte heteken át különböző kínzásnak vetették alá őket. A megtorlások néhol hatalmas méreteket öltöttek. A kivégzettek pontos száma a mai napig ismeretlen, mert vannak községek, ahol nem tudni pontosan hány embert végeztek ki. A pontatlan számokkal való „dobálózás” pedig megöli a kutatómunkát. A legtöbbek által elfogadott szám kb. 40 000 ezerre tehető.

Főként a nagyobb községekben olvasták a magyarok fejére az 1942-es újvidéki razzia rémtetteit. A kisebb községekben szinte kizárólag egyéni bosszú vagy vagyonszerzés sarkallta a szerbeket a szörnyű tettekre. Az ilyen kisebb községekben, mivel kevesebb embert szedtek össze, több idejük maradt „foglalkozni” velük. Néhol teljesen elferdült beteges hajlamról tanúskodnak a tettek. Ilyenek: Szivácon az M alakban megásatott tömegsír, Kanizsán a tömeges csonkítások, Zomborban parázson futtatták a foglyokat a kivégzés előtt.

A szerbek a katolikus egyház iránt táplált érzelmeiket a papokon torolták meg. Válogatott kínzásokban részesítették őket. Leggyakrabban megcsonkították hímtagjukat.

Ismerjük meg két helységben részletesebben a történeteket:

Magyarkanizsa

1941. április 12-én a Magyar Hadsereg V. hadtestének egy dandára Horgos felől felszabadította Kanizsát. A nép virágesővel üdvözölte a felszabadító honvédeket. A városházára bevonuló katonák lelőtték *Radivoj Bogdan* bolondos szabót, mert azt kiabálta, hogy a magyarok húsából akar paprikást enni. Voltak a helyi lakosság közül, akik febatorodva az új politikai helyzeten, biztonságban érezve magukat a jelenlévő magyar egységektől, tettleg bántalmazták a szerbeket.

Bevezették a magyar közigazgatást és magyarországi hivatalnokok, tisztségviselők érkeztek Kanizsára, de Bácska más helységeibe is. A magyar közigazgatás nem bízott a kanizsaiakban. Az összes kanizsai rendőr, ezenkívül még a plébános (Sommer) is Magyaror-

szágról érkezett. Őket az itteniek „ejtőernyősöknek” hívták. A háború végén hazatértek Magyarországra. A magyar hatóságok próbálták ugyan minél szervezettebben Magyarországhoz kapcsolni Bácskát, ennek következtében helyi lakosokat avattak vitézzé első világháborús érdemeik alapján. Ezeknek az embereknek 1944-ben ez lett a vesztük. A hatóságok az 1919 után érkezett szerb telepesekeket Kanizsáról ugyanúgy, mint sok más helységből kitelepítették. A hatóság további intézkedéseként 1944. április 26-án, kedden reggel hét órakor összegyűjtötték a kanizsai zsidókat, szám szerint százhetvennégyet. Délután hatkor vagonozták be őket. Ezután Szegeden töltöttek egy hónapot, majd Baján szintén egy hónapot. Június közepén indultak Auschwitz felé. Horthy két hónapig késleltette az indulást. A kanizsai zsidók közül harminchároman éltek túl a haláltáborn. A szovjet előrenyomulás következtében 1944. augusztus 11-én a kanizsai határon lelőttek egy szovjet repülőgépet, s az lezuhant. Már egy hónappal az oroszok érkezése előtt a bánáti svábok menekültek. A helyieket a hadsereg futóárok ásására kötelezte a Tisza mentén. A honvédek október 4-e és 5-e között távoztak a városból, hátrahagyva tizenegy katonát a kaszárnyában. Október 7-én, szombaton az oroszok 16 óra körül szétlőtték a kompot a Tiszán. A rajtalévők odavesztek. Október 8-án reggel 5 és 6 óra között megjelent az utcán egy jelzés nélküli tank, később kiderült, hogy orosz. Nyolc-kilenc óra tájban már jöttek a gyalogos orosz katonák. A tizenegy magyar honvéd megadta magát. Az oroszok azonnal lelőtték és a kaszárnya garázsában elásták őket.

A városházán lelőtték az egyetlen ittmaradt rendőrt, akinek ekkortájt fia született, és így itt maradt, nem ment vissza a többi „ejtőernyőssel” Magyarországra. Délután szerb nők vonultak orosz tisztek kíséretében egy fekete autón a városba. Az igazi randalírozás éjszaka kezdődött. Az oroszok minden nőt megerőszakoltak, aki nem bújta el. A borospincéket feltörték.

A helyi szerbek sem tétlenkedtek, megalakították a népőrséget. Kidobolták, hogy ha egy szerbnek vagy orosznak bántódása esne, azért száz magyart végeznek ki. Kidobolták később még azt is, hogy mindenkinek ki kell írni az ablakba az ott lakók nevét, születési dátumát, foglalkozását, és be kellett szolgáltatni minden rádiót és kerékpárt.

A kanizsai magyarok sorsáról egy helyi szerbekből alakult „tizes tanács” döntött. Hét név maradt meg az emlékezetekben: *Tatić Milan* (főjegyző), *Terzin Nenad* (cipész), *Bogosavljev Luka*, *Bakalić Miloš* (kereskedő), *Bakalić Aleksandar* (könyvkereskedő), *Ugranov Milan* és egy *Tatić* nevű dobos. Ők szabták meg, hogy kiket kell összeszedni a helyi magyarok közül a városháza pincéjébe.

A végrehajtók pedig: *Nikola Radaković*, *Svetozar Knezević Bačo*, *Mihailo Oluški*, *Ugranov Dušan*, *Terzin Dušan*, *Grubin Savo*, *Preradović Milutin*, *Janćikin Aleksander*, *Sekulić Momčilo*, *Tatić Bato*, *Knezević Dusan*, *Preradović Persida*, *Kordovan Dragica*, *Tatić Verica*, *Bošnjak Mile*, *Pajo Rus* és *Schüller Maca*.

A magyarokat kizárólag személyi bosszú alapján gyűjtötték össze. Először a levénteoktatókat és a nyilaspárt tagjait. *Gajda Jánost* azért hurcolták be, mert levénteoktató volt. *Bagi Antal* vendéglősnek az volt a bűne, hogy hagyta, hogy vendéglőjében a kártyások kifosszanak egy kereszttűri szerbet. Voltak olyanok, akik vitézségi érmeiknek köszönhették a halált. A városháza pincéjébe nemcsak kanizsaiak szenvedtek, „érkeztek” ide Adorjánról is. A begyűjtött embereket aztán módszeresen kínozták. Éjszakánként kihallatszott a jajveszékelésük. A gyilkosok közül voltak, akik talán félve a későbbi felelősségrevonástól álarcban tevékenykedtek. Az egyikük egy alkalommal olyan hatásosan tevékenykedett, hogy leesett az álarc a fejéről. Ekkor a pincét megjárt *Hangya György* földműves ráismert *Schüller Macára*, aki ezután felkapta az álarcot és elrohant. A nők voltak a legvadabbak. *Preradović Persida Szabó Dénes* tótfalusi plébánost a következőképpen kínozták: áthurcolta egy másik helyiségbe a szerencsét-

len atyát és szexuális kapcsolatra akarta kényszeríteni. Amikor a szentéletű pap erre nem volt hajlandó, a szadista nő gúnyolódások közepette levágta himesszőjét, és beletömte a szájába. A plébános kinjai azonban korántsem értek véget. Később neki és *Bagi Antal* vendéglősnek „Sztálin-kesztyűt” vágtak a gyilkosok. Ez abból állt, hogy oldalukon felvagták a hasukat, kezüket sóba és paprikába mártották, majd bedugták a felvágott sebbe. Sekulić Momčilo suszter azzal szórakozott, hogy szögeket vert az áldozatok körme alá. A gyilkosok figyelme olyanra is kiterjedt, hogy miközben valakit a folyosón vertek, „véletlenül” nyitva felejtették a cella tolóablakát, hogy megfélemlítsék a szerencsétleneket. A szerbek néhány egyén esetében elegendőnek tartottak egy kiadós verést, aztán kiengedték. Ilyenkor, ha a bent kapott verésbe az illető nem halt bele néhány héten belül – habár ez volt a gyakoribb –, akkor élete végéig viselte nyomát. Másféleképpen is ki lehetett jutni a pincéből. A módosabbak feleségei rengeteg arannyal kiváltották férjeiket. Ám ebben az esetben sem volt kizárt, hogy az illető néhány héten belül meghalt.

Az elfogottak nagy részét a pincében agyonkínózták. Őket éjszakánként hordták ki a Tisza menti erdőbe, és tömegsírokba dobálták őket. Az ilyen szállítmányok mindennaposak voltak, ezért a sírt be sem temették, csak mésszel öntözték le a hullákat. Tavasszal, amikor a hó olvadni kezdett, az erdész disznajai meg kutyái ott turkáltak, hordták szét a tetemeiket. Néhány hozzátartozó ellopta és ismeretlen helyen eltemette a halottját. Voltak olyan áldozatok is, akiket élve hajtottak az erdőbe és ott lötték agyon. Ekkor sikerült két halálraítéltnak megszökni: *Gajda István*nak és *Ladócki Mátyás*nak (Luki Matyi). Gajdának miközben az erdőn keresztül mentek, sikerült kezeit eloldani és elfutni. Átszökött Magyarországra, de 1946-ban felesége csábítására hazament. Ekkor ismét elfogták és börtönbe csukták. Innen is sikerült megszöknie, megint Magyarországra, és soha többé nem tért haza. Ladócki Mátyás a tanyákon bújdosott hónapokig, míg előmerészkedett. Neki semmi bántódása nem esett.

A szerb gyilkosok számára remek ötletnek tűnt, hogy november 22-én annyi magyart végezzenek ki, ahányadikát írtak a naptárban. Ez tehát 22 áldozatot követelt. 1944. december 1-jén a bácskai, bánáti és baranyai katonai közigazgatás parancsnoka rendeletet adott ki a magyarok elleni kegyetlenkedések megszüntetésére. A község katonai parancsnoka ekkor berendelte a kanizsai népőrség tagjait, lefegyverezte őket, helyükre újakat állítottak sebesült partizánokból.

Tavasszal a kutyák kikaparták az elbomlott tetemeiket. A helyi hatóság a lakosság felháborodása miatt elrendelte az újratemetést. Szabályos exhumáló bizottságot rendeltek ki. Mintegy hatvan tetemet ástak ki, és három kivétellel azonosították őket. Minden tetem valami módon meg volt csonkítva, az említett három annyira, hogy azokat nem lehetett felismerni. *Paško Romać* tartományi vezető értesülve a borzadalmaktól, megígérte, hogy felelősségre vonja a gyilkosokat. Március–áprilisban egy népgyűlés alkalmával kihirdette az ítéletet, miszerint Mihailo Oluškit halálra, Nikola Radakovićot és Svetozar Knezević Baćót 2–2 évi kényszermunkára ítélték. Később derült ki, hogy Oluškit nem a magyarok elleni kegyetlenkedések miatt ítélték el, hanem mert 1942-ben Bánátban az SS-szel működött együtt. A többi gyilkos nem részesült semmiféle büntetésben. Említést érdemel néhányuk további sorsa: Terzin Dusko 10–15 éve halt meg Kanizsán. Ugranov Dušan 1970 körül teljesen elfordult elmével, halálos ágyán azt hajtogatta: „Segítség! Mentsetek meg! Jönnék a magyarok és végeznek velem!” Bošnják Mile Kanizsán él. A gyilkos nők még ma is élnek. Kordovan Dragica Kanizsán, Preradović Persida Bácsán, Schüller Maca Újvidéken. Meg kell említeni Pilisi Pál (Gónó Palcsi) nevét. Gerinctelen magyar ember volt. Sok embert ő vitetett be. A hozzátartozókat zsa-

rolta, ha kapott is pénzt, senkin nem segített. A hatvanas években halt meg, nagyon csúnya betegségben. Éjszakánként sokáig sírjára végezték dolgukat némely ismeretlenek.

A Kanizsán kivégzettek teljes névsorát a mai napig nem sikerült összeállítani.

Martonos

Martonost is Magyar Hadsereg V. Hadtestének egy dandára szabadította fel 1941. április 12-én. A nép lelkesen üdvözölte a felszabadítókat. *Werner Mihály* apátplébános misét celebrált, és halát adott az úrnak, hogy vége a „bocskorosok uralmának”.

Martonoson is bevezették a magyar közigazgatást, de itt az a ritka helyzet állt elő, hogy a helyi lakosságból verbuválták a nemzetőrséget. A rendőrség tagjai is helyiek voltak, és az egyház terén sem történt változás. *Werner Mihály* apát úr maradt a falu plébánosa. A magyarok néhol tettelegességet alkalmaztak a szerbek ellen, de senkit nem gyilkoltak meg és nem kínoztak. Ide kívánczik *Šečerov Veljo* esete, akit megvertek, mert kijárási tilalom idején kiszökött a tanyára. *Török István* és *Bús József* hazáig rugdosta. Egy másik alkalommal, kijárási tilalom idején, *Kéri János* és *Sörös Sándor* rendőrök hazaküldtek egy csoport szerb fiataalt. Amikor távolabb értek a szerbek, kövekkel dobálták meg a rendőröket, akik erre másnap behívták őket a rendőrségre, és adtak nekik néhány pofont. Ezért kellett mindkettőjüknek meghalni 1944-ben.

A magyar nemzeti ünnepeken nagy ünnepségek voltak, amelyen a helyi lakosság is részt vett. Gyerekek szavalták a nemzeti érzelmű verseket. Volt a falunak leventezeneke, ami ilyen alkalmakkor zenével szórakeroztatta a megjelenteket.

Előfordultak verekedések Martonoson, és egy kis italozás mellett magyarkodtak is a helybéliek. Ezt használták fel a szerbek arra, hogy 1944-ben huszonöt embert megkínozzanak és a halálba küldjenek.

A Vörös Hadsereg 1944. október 8-án érkezett Martonos alá, lőtték a falut, a templom-tornyot is ellőtték és néhány házat is találat ért. Mivel ellenállás egyáltalán nem volt, az oroszok abbahagyták a falu lövését, és bevonultak. Senkit nem bántottak, csak zargatták a nőket. A helyi szerbek közben annyira felháborodtak, hogy 1944. október 11-én brutális módon agyonverték *Németh József* leventeoktatót; feleségét előtte állítólag mindannyian megerősztolták. *Németh Józsefet* a magyarok a helyi temetőbe helyezték örök nyugalomra. A szerbek ezután a katolikus plébániára mentek, ahol tönkretették az irattárat és a könyvtárat. A bútorokat összetörték, a pénztárból eltulajdonítottak 17 840 pengőt. (Az épülő kis piaci templom értékének kétharmad részét.) Magukkal hurcolták *Werner Mihály* apátplébánost is. Rövidesen összefogdostak még néhány magyar polgárt, és a városháza pincéjébe zárták őket. Itt aztán több mint egy hónapig állandóan kínozták, verték a szerencsétleneket. Némely foglyokat alig bántalmaztak, míg másokat rettenetesen megkínoztak. Ezeknek az embereknek nem volt más bűnük, csak az, hogy magyarnak születtek.

Holló Ferenc azért gyilkolták meg, mert amikor a faluból az utolsó német katona is elment, azt mondta a felségének: „Csak nem jönnek tán vissza?!”. Meghallotta ezt a szerb szomszédja és feljelentette, hogy visszavárja a németeket. *Józsa Károly* szabónak az volt a bűne, hogy ruhát varrt *Fehér Mátyás* községi főjegyzőnek. *Varkulya János* rendőrnek amiatt kellett meghalnia, mert figyelmeztetett egy szerbet, hogy a járdán nem szabad talicskát tolni. *Werner Mihály* pedig prédikációja áldozata lett. A szerbek nem felejtették el neki a „bocskoros” jelzőt. *Forró Lajost* egy kocsmái összeszólalkozás miatt kínoztatta és gyilkoltatta meg *Bakalič Mojo* helyi szerb lakos. *Szarapka Péter* egy pofon miatt halt meg. Egyszer megpofozott egy szerbet. A fogvatartás első napjától kezdve a hozzátartozók hordták az élelmet. A

szerbek kénye-kedvétől függött minden, néha megengedték még azt is, hogy a foglyok szót váltsanak hozzátartozóikkal, de néha még az ételt is visszadobták.

A martonosi magyarok meggyilkolásának és kínzásának értelmi szerzői: *Janković Đorđe*, a helyőrség parancsnoka; *Putnik Živoljin*, *Vučić Mito*, *Grubanov Mita*, *Beljin Đurica*, *Čongradac Ljubomir*, *Bakalić Mojo*, *Marinkov Milo* nevű mészáros, *Bandin Sofija* (állítólag a fél pince neki köszönhette a halált) és még néhányan, akik a feledés homályába burkolóztak. Végrehajtói pedig *Petić Duško*, *Bajić Svetozar* és fia, *Miloš*; *Rajić Milan*, *Rajić Marko*, *Krstin Vljako*, *Kojić Dragomir*, *Lišić Radovan*, *Petrić Mladen*, *Belančić*, *Rajić Ljubo* és még sok fiatal szerb. Ezeket a gyilkosokat soha semmiféle bíróság nem vonta felelősségre szörnyű tetteik miatt. Legnagyobb részük a véres események után más vidékre költözött, de volt aki Martonoson maradt: pl. *Krstin Vljako* (ma is él).

Az embereket a kivégzés előtt szörnyen megkínózták. *Werner Mihály* apátplébános hímtagját naponta marcangolták harapófogóval. *Sörös Sándor* rendőrnek a puskacső célgömbjével *Bajić Milos* szíjat hasított a hátából. *Forró Lajos* hentest rohamkéssel szúrkálták meg, mert nem volt hajlandó sírni és könnyörögni, miközben verték. *Kéri János* két pofont kapott, ezután többet nem verték, de végig kellett néznie, amikor barátját, *Sörös Sándort* verték és kínozták. Martonoson is voltak, akiket sok pénzért kiváltottak. *Bagi Kálmán* így menekült meg, később mesélte, hogy borzasztó dolgokat műveltek bent a szerbek. A plébánosnak kellett mindig kivinni az éjjeli vödöröt, és nap mint nap megkavartatták vele a tartalmát. A borzalmakat sikerült túlélnie még *Bús János*nak és *Pálinkás Imréné*nek, utóbbi annyira össze volt verve, hogy a felesége tolta haza talicskán. Később belehalt a verésbe. Az utolsó előtti napon a szerbek tanácsa döntött a megmaradt huszonnégy ember sorsáról. A többség a kivégzésükre szavazott. Ekkor egy jobb érzésű szerb megszúgta a foglyoknak, hogy az éjszaka kivégzik őket. Ekkor a szörnyű kínokat átélő apátplébános a végveszélyben feloldozta bűneikből a huszonnégy halálbaa menetelő embert. Egyedül *Lendvai Antal* utasította el a gyónást. November 21-én hajnalban a huszonnégy ártatlan magyart egy jelöletlen tömegsírba géppuskázták. Később az egyik gyilkos dicsekedett a kocsmában, hogy *Sörös Sándort* és *Kéri Jánost* élve temették el, akik hiába könyörögtek, hogy lőjék le őket, hogy legalább ne szenvedjenek.

A gyilkolásra éhes szerbek keveselték áldozataikat, és a Tisza-parti komphoz hajtották a férfi lakosságot, egy bizonyos munka elvégzésére, hogy azután a Tiszába lövöldözzék őket. A kompnál voltak orosz katonák is. Amikor ezek megtudták, hogy a szerbek mire készülnek, azonnal intézkedtek. Az oroszok parancsnoka megtiltotta a szerbek vezérének, hogy a magyarokat legyilkolják. A jó szándékú orosz tiszt segítségével elmaradt a nagyobb vérengzés Martonoson.

A legyilkolt martonosi vértanúk névsora ismert számunkra.

Az eddig hallgatásra ítélt, ébredő tömegek Kanizsán 1994. november 2-án kegyelet helyet állítottak fel a legyilkoltak emlékére. Hasonló kegyelet hely felállítására került sor Szabadkán és Újvidéken. Újvidéken ismeretlen tettesek ledöntötték a felállított fakereszteket –, lehet, hogy valaki szemét sértette az igazság...

Ajánló irodalom

- 📖 Isa Iovanović emlékirata (kézirat) 1987.
- 📖 Cseres Tibor: Vérbosszú Bácskában. Bp., Magvető, 1991.
- 📖 Matuska Márton: A megtorlás napjai. Újvidék, Fórum, 1991.